

LITERATUURLIJST THEMA CREATIVITEIT

FLECK JANUARI 2019

HET BREIN

Dick Schwaab (2016) *Ons Creatieve Brein, Hoe mens en wereld elkaar maken*, blz. 182-196 *Ontstaan en stimulatie van creativiteit*, Uitgeverij Atlas Contact, Amsterdam.

ONTWIKKELINGSPSYCHOLOGIE

M. van der Hoeven et al. (2014) *Cultuur in de Spiegel in de praktijk, Een leerplankader voor cultuuronderwijs*, RUG/ SLO, Enschede, blz. 28 *Leeftijdsgroep 10-14*, blz. 32 *Leeftijdsgroep 14-18*.

DEFINITIE VAN CREATIVITEIT

Plucker J.A., Beghetto R.A., Dow G.T. (2004) *Why Isn't Creativity More Important to Educational Psychologists? Potentials, Pitfalls, and Future Directions in Creativity Research*. In *EDUCATIONAL PSYCHOLOGIST*, 39(2), 83–96. Kritisch artikel over het feit dat de wetenschap er niet in slaagt een eenduidige definitie voor creativiteit te bepalen.

Zie ook inleiding onderzoek Trefflinger et al (meer info bij Beoordeling).

CREATIVITEIT IN DE SCHOOLPRAKTIJK

Potters O & Lutke S. (2018), *Leren van Kunst, Ruimte Voor & Door Creativiteit*. Uitgeverij Coutinho, Bussum. Geschreven voor het basisonderwijs, maar zeer verhelderend en met mooie voorbeelden ook voor het voortgezet onderwijs.

Zie ook *Kunstzone maart 2018*, artikel Potters & Lutke, *Ruimte voor en door creativiteit*, blz. 26/27.

Karin Hoogeveen (red.) (2012-2013), *Creativiteit is hard werken, Vier jaar onderzoek van het lectoraat Kunsteducatie HKU, Utrecht*.

Samenstelling van diverse artikelen over po, vo en hoger kunstvakonderwijs. Met daarin het artikel: *Om creatief te zijn heb je zoveel mogelijk vrijheid nodig, De opvattingen van leerlingen in het VO over creativiteit, zie quiz in onze ppt.* blz. 63.

SAMEN BOUWEN AAN DE FLEVOLANDSE CULTUUR

VMBO-SCHOLEN EN HUN CULTURELE OMGEVING ONTWERPEN LEERLIJN CULTUUREDUCATIE

[Cultuur+ Educatie 2017, nr. 47, Thema: Creativiteit in de klas; Tijdschrift over onderzoek naar leren, lesgeven en overdracht van kunst & cultuur.](#)

Wat is creativiteit en hoe kun je creatieve vaardigheden in de klas stimuleren? Die vraag staat centraal in het themadeel van dit nummer van Cultuur+Educatie. Daarnaast zijn er twee artikelen over de kunstdocent als vernieuwer en educatieve computerspellen.

Creatief leren

In het openingsartikel geeft R. Keith Sawyer een helder overzicht van wat we uit onderzoek weten over creatief leren en over welke leeromgevingen dit stimuleren. Hij maakt duidelijk dat creativiteit altijd domein specifiek is en derhalve gekoppeld aan kennis uit dat domein. Van creatief leren is sprake als leerlingen ook zelf kennis kunnen creëren.

Creativiteit als proces

Elisa Kupers en Paul van Geert combineerden twee prominente theorieën over creativiteit in een eigen model en bespreken daarmee vervolgens recent onderzoek naar het stimuleren van creativiteit. Hun uitgangspunt is dat creativiteit geen vast leerlingkenmerk is, maar een proces dat zich afspeelt in interactie met de leraar.

Didactiek

Lydia de Jong beschrijft hoe pabodocenten aankomende leerkrachten kunnen begeleiden in creatieve processen. Ze ontwikkelde daarvoor een creatief procesmodel. Karin Hoogeveen bespreekt in haar bijdrage enkele didactische kernelementen om creativiteit bij leerlingen te stimuleren.

Voorbeelden uit het kunstonderwijs

De twee laatste artikelen binnen het themadeel gaan over twee voorbeelden uit het kunstonderwijs. Marie-Thérèse van de Kamp, Wilfried Admiraal en Gert Rijlaarsdam beschrijven hoe je originaliteit kunt stimuleren bij het vak beeldende vormgeving. Michel Hogenes breekt een lans voor componeren als standaardonderdeel in het muziekonderwijs.

Vernieuwer en computerspel

Het eerste artikel buiten het themadeel is van Vera Meewis. Zij onderzocht in hoeverre de rol van vernieuwer kunstdocenten op het lijf geschreven is. In het laatste artikel beschrijven Bernadette Schrandt en Harry van Vliet een casestudie naar computerspellen bij de erfgoedleerlijn Reizen in de Tijd. Ze keken in hoeverre deze spellen leerlingen aanzetten tot een onderzoekende houding.

PROVINCIE FLEVOLAND

Agorabaan 3, 8224 JS Lelystad

WWW.FLECKVMBO.NL

SAMEN BOUWEN AAN DE FLEVOLANDSE CULTUUR

VMBO-SCHOLEN EN HUN CULTURELE OMGEVING ONTWERPEN LEERLIJN CULTUUREDUCATIE

CREATIEF PROCES

Lydia de Jong ((2013), Zicht op Creatieve processen, artikel, beschrijft dat scholen zelf een keuze moeten maken waar zij hun aandacht op richten bij creativiteit en kiest voor het creatief proces. Beschreven wordt het Creatiefprocesmodel (CPM) ofwel De Creatiewijzer die is ontwikkeld door Lydia de Jong i.s.m. Paul DELnooz, lector Avans Hogeschool voor De Culturele Ladenkast, een doorgaande leerlijn cultuureducatie ontwikkeld door Cultuurwinkel Breda in 2013. Het CPM lijkt erg op het door SLO ontwikkelde creatief proces. Er ontbreekt aan het eind de stap reflectie en toegevoegd is als derde stap focussen.

Nick Sonneveld, (2015) FleCk, Post uit Hoophuizen & Zielhorst, Handleiding voor leerkrachten, hierin een overzichtschema van de 9 stappen in het creatief proces van SLO op basis van uitleg Lydia de Jong/Cultuurwinkel Breda.

CREATIEVE COMPETENTIES

Mieke de Jong (2017), FleCk ppt Inspiratiedag Lokale Partners, met daarin informatie over C-Zicht – werken met culturele competenties, procesgericht werken, waarnemen en waarderen, reflectie. Alleen voor intern gebruik FleCk.

Cultuurmij Oost, SPO-Condor, Han PABO (2016): C-Zicht Toolbox, Werken met culturele competenties, C-Zicht Werkboek, blz. 22-24, Ontwerpblad Procesgerichte Activiteit, blz. 60/63 Karin Kotte, Tool Co-Creatie-Procesontwerp op basis van een uitdaging, blz. 67/69, Bijlage C-Zicht voor Leerkrachten en Leerlingen Ook uitgebreid doelen waarop beoordeeld/gereflecteerd kan worden.

C-Zicht Handleiding voor trainers, blz. 81/83 Bijlage: Relatie: Creatief Proces – Competenties C-Zicht.
Geschreven voor basisonderwijs

DENKVAARDIGHEDEN

Marie-Therese van de Kamp (2017), Re-imagine, Re-design and Transform, Enhancing Generation and exploration in creative problem finding processes in visual arts education, Academisch proefschrift Universiteit van Amsterdam.

[Hierin het Matrix van Creatieve Genereer en Exploreer Activiteiten.](#)

In de matrix worden drie basistypen van exploreren beschreven, van associëren via combineren naar abstractie. Deze drie basistypen worden verder in manieren van denken uitgewerkt waarin de metaforische afstand steeds groter wordt.

[Download hier de Nederlandse samenvatting](#)

PROVINCIE FLEVOLAND

Agorabaan 3, 8224 JS Lelystad

WWW.FLECKVMBO.NL

SAMEN BOUWEN AAN DE FLEVOLANDSE CULTUUR

VMBO-SCHOLEN EN HUN CULTURELE OMGEVING ONTWERPEN LEERLIJN CULTUUREDUCATIE

Meer over de inhoud:

Hoe kunnen docenten beeldende vormgeving en ckv hun leerlingen ondersteunen bij het ontwikkelen van hun creativiteit en originaliteit? Marie-Thérèse van de Kamp (Universiteit van Amsterdam) bestudeerde in haar proefschrift hoe het onderwijs de originaliteit van beeldende producten van leerlingen kan verhogen, analyseerde nieuwe onderwijsprogramma's in beeldende vormgeving en ckv die originaliteit stimuleren en onderzocht de effectiviteit van die onderwijsprogramma's.

Divergent denken

Divergent denken is cruciaal bij het maken van creatieve beeldende producten en het is een indicator van creativiteit. In dit proefschrift onderzoekt Marie Thérèse van de Kamp de effecten van twee soorten lessen die het divergente denken zouden moeten bevorderen, door expliciete (strategie)instructie van metacognitie. Dat is geen gebruikelijke aanpak in lessen beeldende vormgeving en ckv. De resultaten tonen aan dat deze onderwijsprogramma's het divergente denken van leerlingen bevorderden.

Verschillen in originaliteit

Drie processen werden bestudeerd die de verschillen in de originaliteit van beeldende producten zouden kunnen verklaren. De resultaten lieten zien dat visueel genereren en visueel exploreren de verschillen konden verklaren in de originaliteit van de beeldende producten. Drie soorten exploreren - associëren, combineren en abstraheren - leverden een significante bijdrage aan de beeldende ontwerpen. Daarnaast bleek dat naarmate de afstand van de activiteiten (tot een stimulus) groter was, des te hoger de originaliteit van de beeldende ontwerpen was.

WERKVORMEN

David van der Kooij & Mignon van Ophuizen (2011), Denk Creatief! Creatieve Vaardigheden in de Onderwijspraktijk, Onderwijs maak je samen, Helmond; zie ook <http://vindingrijk.wordpress.com>
Geschreven voor het basisonderwijs, maar met ook voor vo aansprekende voorbeelden

Rozemarijn Dols & Josine Gouwens (4^e druk 2016) 60 Werkvormen voor creatieve sessies, Een schatkist vol ideeën voor bijeenkomsten met resultaat, Van Duuren Management, Culemborg
Zeven delen met opdrachten voor volwassenen, niet gericht op kunstvakken.
Opdrachten 35 Vrij associëren, 36 Experimenteren met associëren en 37 Idee Jutten zijn aan de orde gekomen in onze bijeenkomst.

Igor Byttebier (17^e druk 2009), Creativiteit Hoe? Zo!, Inzicht, inspiratie en toepassingen voor het optimaal benutten van uw eigen creativiteit en die van uw organisatie, Lannoo, Tiel
Gericht op volwassenen. Inhoud: Inleiding, Creatief denken, Creatief proces, Startfase, Divergerende fase, Convergerende fase, Een creatieve organisatie, Uitleiding.

Minka Dumont (2012), Denksleutels, www.lesmateriaalvoorhoogbegaafden.com

PROVINCIE FLEVOLAND

Agorabaan 3, 8224 JS Lelystad

WWW.FLECKVMBO.NL

SAMEN BOUWEN AAN DE FLEVOLANDSE CULTUUR

VMBO-SCHOLEN EN HUN CULTURELE OMGEVING ONTWERPEN LEERLIJN CULTUUREDUCATIE

BEOORDELING

SLO Het-creatieve-proces.pdf, Beoordelingsmodel voor de ontwikkeling van het creatieve proces. [Download hier](#)

Het creatieve proces beoordeeld vanuit ontwerpen, onderzoeken en ondernemen met uitgewerkte rubrics.

M. Smedema et al.(2015), Beoordelen in kunstvakken, instrumenten en onderzoek, Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, Lectoraat kunsteducatie, artikel 9:O. Maarleveld & H. Kortland, Beeldend reflecteren: een nieuwe beoordelingsmethode voor praktisch beeldend werk in het voorgezet onderwijs, Digitaal te lezen: https://issuu.com/kunsthogeschool/docs/ahk_kunsteducatie_boordelen_79c2d8c66d6gdf

Stubbé H.E. et al, (2015), Creatief Vermogen - de ontwikkeling van een meetinstrument voor leerlingen op school, TNO 2015 R11421 in opdracht van het ministerie van OCW

In de bijlage een uitgebreid overzicht van verzamelde interventies van docenten die worden toegepast om leerlingen aan te zetten tot creativiteit. Niet elke interventie is gevalideerd.

Bill Lucas, Guy Claxton, Ellen Spencer (2013), Progression in Student Creativity in School, First Steps Towards New Forms of Formative Assessments, OECD Education Working Papers No. 86, OECD Publishing, Paris. Ook digitaal te vinden.

Onderzoek met achtergrondinformatie over creativiteit. Er is een 5-puntsmodel voor creatief gedrag ontwikkeld dat ook door CIBAB wordt gebruikt. Verder is er onderzoek gedaan naar een beoordelingsmodel dat op de vijf gedragscomponenten is uitgewerkt met elk vijftien posities langs drie dimensies. Twee van de gedragscomponenten zijn uitgetest.

Trefflinger et al (2002), Assessing Creativity, A guide for educators, The national research center for the gifted and talented, University of Connecticut, Virginia, Yale.

Mooie inleidend verhaal over definities van creativiteit. Gaat uit van vier categorieën van persoonlijke creativiteitskenmerken. Daar worden vervolgens indicatoren bij uitgewerkt uit de literatuur. Dit kan voor je eigen lespraktijk heel verhelderend zijn. Ook wordt een relatie gelegd tussen de ontwikkeling van creativiteit, de rol van de docent in relatie tot motivatie van de leerling. Dit is in een mooi schema zichtbaar gemaakt, blz. 66/67, figuur 8 en 9.

PROVINCIE FLEVOLAND

Agorabaan 3, 8224 JS Lelystad

WWW.FLECKVMBO.NL

